

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

باسمه تعالی

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب سیده مهدیه موسوی متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه/رساله حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آن‌ها استفاده شده است، مطابق مقررات، ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است. این پایان‌نامه/رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارایه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی است.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء

مهندسی معماری و شهرسازی

طراحی سرای کودکان بی سرپرست با رویکرد ارتقاء سرزندگی

نگارش

سیده مهدیه موسوی

استاد راهنما: عبدالحمید قنبران

استاد مشاور: حمیدرضا عظمتی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته مهندسی معماری

اسفند ۱۳۹۲

شماره :
تاریخ :
پوست :

دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی

به نام خدا

صور تجلسه دفاع پایان نامه تحصیلی دوره کارشناسی ارشد

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عج) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم سیده مهديه موسوی دانشجوی رشته مهندسی معماری تحت عنوان "طراحی سرای کودکان بی سرپرست با رویکرد ارتقاء سرزندگی" در تاریخ ۹۲/۱۲/۱۹ با حضور هیأت محترم داوران در دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی برگزار و نتیجه به شرح زیر اعلام گردید.

- قبول (بدرجه عالی) امتیاز (۱۹/۲۵) دفاع مجدد مردود.
- ۱- عالی (۱۹ - ۲۰)
- ۲- بسیار خوب (۱۸ - ۱۸/۹۹)
- ۳- خوب (۱۶ - ۱۷/۹۹)
- ۴- قابل قبول (۱۴ - ۱۵/۹۹)
- ۵- غیر قابل قبول (کمتر از ۱۴)

اعضاء	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
استاد راهنما	دکتر عبدالحمید قنبران	استادیار	
استاد مشاور	دکتر حمیدرضا عظیمی	استادیار	
استاد داور داخلی	دکتر اسماعیل سرغامی	استادیار	
استاد داور خارجی	دکتر محمدجواد مهدوی نژاد	استادیار	
نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر اسماعیل سرغامی	استادیار	

دکتر جمال الدین مهدی نژاد

رئیس دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی

تهران، لویزان، کد پستی: ۱۶۷۸۸-۱۵۸۱۱
صندوق پستی: ۱۶۴-۱۶۷۸۵
تلفن: ۲۲۹۷۰۰۶۰-۹ فکس: ۲۲۹۷۰۰۲۳
Email: sru@sru.ac.ir
www.srttu.edu

تقدیم به:

پدرم، البرز زندگی ام، که عالمانه به من آموخت تا چگونه در عرصه زندگی، ایستادگی را تجربه نمایم

و به مادرم، دریای بی کران فداکاری که وجودم برایش همه رنج بود و وجودش برایم همه مهر

و به خواهرانم، که وجودشان شادی بخش و صفایشان مایه آرامش من است.

چکیده:

در این پژوهش هدف آن بوده است که به بررسی مفهوم سرزندگی و عوامل ارتقاء سرزندگی در سرای کودکان بی سرپرست پرداخته شود. پژوهش از لحاظ هدف، بنیادی و از نظر ماهیت، کمی- کیفی می باشد. در این پژوهش دو روش مورد استفاده قرار گرفته اند: الف) روش تحقیق پیمایشی (زمینه یابی) ب) روش تحقیق همبستگی. جامعه آماری مورد بررسی در این پژوهش متخصصین معماری اعضای هیئت علمی دانشگاه هستند. به منظور سنجش دیدگاه افراد، به تدوین جدول هدف و محتوا بر اساس مطالعات انجام شده پرداخته شده است. با توجه به این جدول پرسشنامه ای طراحی شد و میان جامعه توزیع گردیده است.

پس از طبقه بندی اطلاعات بدست آمده با استفاده از نرم افزار SPSS به بررسی و تحلیل آن پرداخته شده است. پنج عامل موثر بر سرزندگی تایید گردید. این عوامل عبارتند از: آسایش کالبدی، کیفیت محیطی، ایمنی و امنیت، حس تعلق و مولفه های اجتماعی. عامل های حاصله با آزمون T مورد تجزیه و تحلیل واقع گردید. در نهایت مشخص شد با اطمینان ۹۵ درصدی میانگین نمونه بزرگتر از میانگین جامعه است. همچنین جامعه آماری حداقل ۷۰ درصد با این عامل توافق داشته اند.

در انتها براساس یافته ها نیم رخ نظری ترسیم گردیده و پیشنهادهای و راهکارهایی جهت ارتقاء سرزندگی ارائه شده است. با توجه به این راهکارها نمونه ای از دهکده کودکان بی سرپرست در شهر تهران طراحی شده است.

واژه های کلیدی: متغیرهای محیطی، سرزندگی، دهکده کودکان بی سرپرست

فهرست مطالب

ب	چکیده
ب	فهرست مطالب
و	فهرست جداول
ز	فهرست نمودار
ح	فهرست تصاویر
ط	فهرست نقشه ها
۱	فصل اول: طرح مساله
۲	۱-۱- مقدمه
۲	۱-۲- بیان مساله
۳	۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق
۴	۱-۴- اهداف تحقیق
۵	۱-۵- سوالات و فرضیه های تحقیق
۶	فصل دوم: مروری بر ادبیات موضوع
۷	۲-۱- مقدمه
۷	۲-۲- سکونت
۸	۲-۳- رابطه محیط و رفتار
۹	۲-۴- کیفیت محیط
۱۲	۲-۵- انواع کیفیت محیط
۱۲	۲-۵-۱- کیفیت محیط بر اساس عرصه عینی
۱۳	۲-۵-۲- کیفیت محیط بر اساس عرصه ذهنی
۱۳	۲-۶- روانشناسی محیط
۱۴	۲-۷- معنیگری معماری
۱۴	۲-۸- مقر رفتاری
۱۵	۲-۹- فضا در معماری
۱۶	۲-۹-۱- فضاهای بسته
۱۷	۲-۹-۲- فضاهای باز
۱۷	۲-۱۰- شناخت ویژگی ها و نیازهای کودکان
۱۸	۲-۱۱- تئوری مراحل رشد پیاژه
۲۰	۲-۱۲- تاثیر معماری فضا بر پرورش و رشد کودک
۲۰	۲-۱۳- تعریف سرزندگی
۲۱	۲-۱۳-۱- سرزندگی و نشاط از دیدگاه صاحب نظران
۲۵	۲-۱۴- عوامل موثر بر ارتقاء سرزندگی
۲۶	۲-۱۴-۱- رضایتمندی

۲۸	۲-۱۴-۲- انتظارات ساکنان از محیط مسکونی
۳۱	۲-۱۴-۳- اجتماع پذیری
۳۳	۲-۱۴-۴- خوانایی
۳۳	۲-۱۴-۵- جذابیت محیط
۳۴	۲-۱۴-۶- حس تعلق به مکان
۳۶	۲-۱۴-۷- امنیت
۳۷	۲-۱۴-۸- ایمنی
۳۹	۲-۱۴-۹- فعالیت ها در فضاهای عمومی
۴۰	۲-۱۵-۱- نگاهی گذرا بر شرایط پرورشگاه ها
۴۰	۲-۱۵-۱- تعریف بی سرپرستی
۴۰	۲-۱۵-۲- برخی از سیستم های مراقبتی موجود در جهان
۴۰	۲-۱۵-۲-۱- خانواده های قیم موقت
۴۰	۲-۱۵-۲-۲- شبه خانواده
۴۰	۲-۱۵-۲-۲- دهکده کودک
۴۲	۲-۱۶- پیشینه پژوهش

فصل سوم: روش تحقیق

۴۳	۳-۱- مقدمه
۴۴	۳-۲- روش و طرح تحقیق
۴۴	۳-۳- جامعه آماری
۴۵	۳-۴- نمونه و روش نمونه گیری و حجم نمونه
۴۵	۳-۵- ابزار گردآوری داده ها
۴۶	۳-۶- ابزار سنجش
۴۸	۳-۶-۱- روایی پرسشنامه
۴۸	۳-۶-۲- پایایی پرسشنامه
۴۹	۳-۷- ماهیت آزمون T
۴۹	۳-۸- روش تجزیه و تحلیل داده ها

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۵۰	۴-۱- مقدمه
۵۱	۴-۲- توصیف متغیرها
۵۲	۴-۲-۱- عامل کیفیت محیطی
۵۳	۴-۲-۲- آسایش کالبدی
۵۶	۴-۲-۳- عامل مولفه های اجتماعی
۶۰	۴-۲-۴- عامل حس تعلق
۶۳	۴-۲-۵- عامل ایمنی و امنیت
۶۶	۴-۳- بررسی فرضیه های تحقیق و ارائه نتایج
۶۹	۴-۳-۱- عامل کیفیت محیطی
۶۹	۴-۳-۲- عامل آسایش کالبدی

۷۱	۳-۳-۴- عامل مولفه های اجتماعی
۷۲	۴-۳-۴- عامل حس تعلق
۷۳	۵-۳-۴- عامل ایمنی و امنیت

فصل پنجم: نتیجه گیری، بحث و پیشنهادها

۷۴	۱-۵- مقدمه
۷۵	۲-۵- تجزیه و تحلیل نتایج تحقیق
۷۶	۱-۲-۵- عامل کیفیت محیطی
۷۶	۲-۲-۵- عامل آسایش کالبدی
۷۶	۳-۲-۵- عامل مولفه های اجتماعی
۷۷	۴-۲-۵- عامل حس تعلق
۷۷	۷-۲-۵- عامل ایمنی و امنیت
۷۷	۳-۵- بحث و نتیجه گیری
۷۸	۴-۵- محدودیت ها
۷۸	۵-۵- پیشنهادها بر گرفته از یافته های پژوهش
۷۸	۱-۵-۵- کیفیت فضایی
۷۹	۲-۵-۵- آسایش کالبدی
۸۰	۳-۵-۵- مولفه های اجتماعی
۸۰	۴-۲-۵- حس تعلق به مکان
۸۰	۵-۲-۵- ایمنی و امنیت
۸۲	۵-۳- پیشنهادهایی برای پژوهش های بعدی

فصل ششم: مبانی طراحی

۸۳	۱-۶- مقدمه
۸۴	۲-۶- بررسی مصادیق
۸۴	۱-۲-۶- دهکده کودکان بی سرپرست آکابا
۸۶	۲-۲-۶- شیرخوارگاه کارنوکو
۸۶	۳-۶- مکانیابی و موقعیت سایت
۸۷	۴-۶- معرفی سایت پروژه
۸۷	۱-۴-۶- موقعیت سایت در شهر
۸۸	۲-۴-۶- موقعیت سایت در عکس هوایی
۸۹	۳-۴-۶- موقعیت سایت در محله
۸۹	۴-۴-۶- ابعاد و هندسه زمین
۹۰	۵-۶- برنامه ریزی کالبدی
۹۰	۱-۵-۶- خانه کودکان
۹۱	۲-۵-۶- خانه مدیر دهکده
۹۱	۳-۵-۶- خانه مربی
۹۱	۴-۵-۶- خانه پرستاران

۹۲	۵-۵-۶- خانه میهمان
۹۲	۶-۵-۶- بنای همگانی
۹۲	۶-۵-۸- سالن ورزشی چندمنظوره
۹۲	۶-۵-۹- کارگاه با گاراژ
۹۳	۶-۵-۱۰- خانه سرایدار
۹۳	۶-۵-۱۱- فضاهای باز

۹۴	پیوست ها
۹۵	پرسشنامه
۹۸	نقشه ها
۱۰۸	مقالات ارائه شده
۱۰۹	منابع

فهرست جداول

۱۰	جدول ۱-۲: مفهوم کیفیت فضای عمومی از دیدگاه صاحب نظران
۱۱	جدول ۲-۲: مقایسه ویژگی های فضای عمومی موفق بر مبنای برخی از مطالعات موجود
۱۸	جدول ۳-۲: نیازهای کودک در فضا بر اساس هرم مازلو
۲۱	جدول ۴-۲: تعاریف مرتبط با سرزندگی
۲۸	جدول ۵-۲: متغیرهای رضایت از فضای زندگی از دیدگاه صاحب نظران
۲۸	جدول ۶-۲: متغیرهای رضایت از فضای باز محل سکونت
۳۰	جدول ۷-۲: نیاز ها و انتظارات انسان در رابطه با فضای جمعی
۳۲	جدول ۸-۲: ویژگی های فضای عمومی اجتماع پذیر
۳۵	جدول ۹-۲: عوامل کالبدی حس مکان از دیدگاه صاحب نظران
۳۷	جدول ۱۰-۲: خطرات محیط ها
۴۶	جدول ۱-۳: جدول هدف محتوای پرسشنامه
۴۸	جدول ۲-۳: جدول پایایی عوامل پرسشنامه نمونه
۴۹	جدول ۳-۳: جدول پایایی عوامل پرسشنامه نهائی
۵۱	جدول ۱-۴: جدول هدف محتوای نهایی پرسشنامه
۵۳	جدول ۲-۴: میزان توافق متخصصین با عامل کیفیت محیطی
۵۳	جدول ۳-۴: میزان توافق متخصصین با عامل کیفیت محیطی
۵۶	جدول ۴-۴: میزان توافق متخصصین با عامل آسایش کالبدی
۵۷	جدول ۵-۴: میزان توافق متخصصین با عامل آسایش کالبدی
۶۰	جدول ۶-۴: میزان توافق متخصصین با عامل مولفه های اجتماعی
۶۰	جدول ۷-۴: میزان توافق متخصصین با عامل مولفه های اجتماعی
۶۳	جدول ۸-۴: میزان توافق متخصصین با عامل حس تعلق
۶۴	جدول ۹-۴: میزان توافق متخصصین با عامل حس تعلق
۶۶	جدول ۱۰-۴: میزان توافق متخصصین با عامل ایمنی و امنیت
۶۶	جدول ۱۱-۴: میزان توافق متخصصین با عامل ایمنی و امنیت
۶۹	جدول ۱۲-۴: اطلاعات جامعه آماری عامل کیفیت محیطی
۷۰	جدول ۱۳-۴: نتیجه آزمون میانگین T بررسی تاثیر کیفیت محیطی بر افزایش سرزندگی
۷۰	جدول ۱۴-۴: اطلاعات جامعه آماری عامل آسایش کالبدی
۷۱	جدول ۱۵-۴: نتیجه آزمون میانگین T بررسی تاثیر آسایش کالبدی بر افزایش سرزندگی
۷۱	جدول ۱۶-۴: اطلاعات جامعه آماری عامل مولفه های اجتماعی
۷۲	جدول ۱۷-۴: نتیجه آزمون میانگین T بررسی تاثیر آسایش کالبدی بر افزایش سرزندگی
۷۲	جدول ۱۹-۴: نتیجه آزمون میانگین T بررسی تاثیر آسایش کالبدی بر افزایش سرزندگی
۷۲	جدول ۱۸-۴: اطلاعات جامعه آماری عامل حس تعلق
۷۴	جدول ۲۰-۴: اطلاعات جامعه آماری عامل ایمنی و امنیت
۷۴	جدول ۲۱-۴: نتیجه آزمون میانگین T بررسی تاثیر ایمنی و امنیت بر افزایش سرزندگی

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر وجود عناصر طبیعی بر کیفیت محیطی ۵۴
- نمودار ۲-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر انسجام فضاهای باز سرای کودکان بی سرپرست بر کیفیت محیطی ۵۴
- نمودار ۳-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر سلسله مراتب دسترسی بر کیفیت محیطی ۵۴
- نمودار ۴-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر کیفیت بصری مکان بر کیفیت محیطی ۵۵
- نمودار ۵-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر بهداشت بر کیفیت محیطی ۵۵
- نمودار ۶-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر ابعاد و اندازه فضاها، متناسب با سن کودکان بر کیفیت محیطی ۵۵
- نمودار ۷-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر رنگ بر کیفیت محیطی ۵۶
- نمودار ۸-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر خوانایی بر کیفیت محیطی ۵۶
- نمودار ۹-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر پیش بینی فضاهای سایه خور بر آسایش کالبدی ۵۷
- نمودار ۱۰-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر پیش بینی فضاهای زمستان نشین و تابستان نشین بر آسایش کالبدی ۵۸
- نمودار ۱۱-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر فضاهای نیمه باز در محوطه بر آسایش کالبدی ۵۸
- نمودار ۱۲-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر توجه به شرایط اقلیمی در طراحی محیط بر آسایش کالبدی ۵۸
- نمودار ۱۳-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر آسایش فیزیکی و جسمی بر آسایش کالبدی ۵۹
- نمودار ۱۴-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر نور طبیعی بر آسایش کالبدی ۵۹
- نمودار ۱۵-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر اشتغال غیرفعال بر مولفه های اجتماعی ۶۱
- نمودار ۱۶-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر وجود عناصری چون یادمان ها، آبناها بر مولفه های اجتماعی ۶۱
- نمودار ۱۷-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر کیفیت فضاهای جمعی بر مولفه های جمعی ۶۱
- نمودار ۱۸-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر وجود نقاط مکث و دعوت کننده بر مولفه های اجتماعی ۶۲
- نمودار ۱۹-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر تفکیک فضاها بر مولفه های اجتماعی ۶۲
- نمودار ۲۰-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر انعطاف پذیری فضا بر مولفه های اجتماعی ۶۲
- نمودار ۲۱-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر تنوع فعالیتی بر مولفه های اجتماعی ۶۳
- نمودار ۲۲-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر وجود پیاده رو بر مولفه های اجتماعی ۶۳
- نمودار ۲۳-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر ایجاد تنوع در فضاها بر مولفه حس تعلق ۶۴
- نمودار ۲۵-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر غنای حسی بر مولفه حس تعلق ۶۵
- نمودار ۲۴-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر ساماندهی فضایی بر حس تعلق ۶۵
- نمودار ۲۶-۴: درصد میزان توافق متخصصین با در نظر گرفتن فضای خصوصی و رعایت حریم خصوصی بر مولفه حس تعلق ۶۵
- نمودار ۲۷-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر ایمنی در برابر شرایط محیطی و بلایای طبیعی ۶۷
- نمودار ۲۸-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر احساس امنیت در فضاها و زمین های بازی ۶۷
- نمودار ۲۹-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر ایمنی در برابر عوامل فیزیکی محیط همچون ایمنی محوطه، پله ۶۷
- نمودار ۳۰-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر نظارت پذیر بودن فضاها ۶۸
- نمودار ۳۱-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر ایمن بودن وسایل بازی محوطه بر فاکتور ایمنی و امنیت ۶۸
- نمودار ۳۲-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر نورپردازی مناسب در شب بر فاکتور ایمنی و امنیت ۶۸
- نمودار ۳۳-۴: درصد میزان توافق متخصصین با تاثیر ارتفاع مناسب دیوارهای خارجی بر ایمنی و امنیت ۶۹

فهرست تصاویر

۵	تصویر ۱-۱- دیاگرام فرضیه های تحقیق
۲۷	تصویر ۱-۲: الگوی رضایت از فضای مسکونی
۳۶	تصویر ۲-۲: عوامل موثر در ایجاد حس مکان
۷۸	تصویر ۵-۱: نیمرخ نظری عوامل موثر بر ارتقاء سرزندگی
۸۵	تصویر ۱-۶ سایت پلان دهکده کودکان بی سرپرست آکابا
۸۵	تصویر ۲-۶ نمای کلی دهکده کودکان بی سرپرست آکابا
۸۵	تصویر ۳-۶ دهکده کودکان بی سرپرست آکابا
۸۷	تصویر ۴-۶- موقعیت سایت در کشور
۸۷	تصویر ۴-۶- موقعیت سایت در شهر
۸۸	تصویر ۶-۶- موقعیت سایت در عکس هوایی
۸۹	تصویر ۶-۹- موقعیت سایت نسبت به سایر همسایگی ها
۹۰	تصویر ۶-۸- موقعیت سایت در محله

فهرست نقشه ها

۹۸	نقشه ۱-۶- سایت پلان مجموعه
۹۹	نقشه ۲-۶- پلان خانه کودکان
۱۰۰	نقشه ۳-۶- پلان خانه کودکان
۱۰۱	نقشه ۴-۶- پلان خانه کودکان
۱۰۲	نقشه ۴-۶- پلان طبقه همکف بنای اداری-آموزشی
۱۰۳	نقشه ۶-۶- پلان طبقه اول بنای اداری-آموزشی
۱۰۴	نقشه ۷-۶- پلان طبقه دوم بنای اداری-آموزشی
۱۰۵	نقشه ۸-۶- مقطع بنای اداری-آموزشی
۱۰۶	نقشه ۹-۶- پلان طبقه همکف سالن ورزشی
۱۰۷	نقشه ۱۰-۶- پلان طبقه اول سالن ورزشی

فصل اول

طرح مساله

۱-۱- مقدمه

«سقراط» در قرن پنجم پیش از میلاد گفته است: «هدف اصلی از ایجاد شهرها نشاط و خوشبختی ساکنان آن است». (گلکار، ۱۳۸۶) این گفته سقراط رابطه دیرین دو مفهوم «سکونتگاه»، «نشاط و سرزندگی» را نشان می‌دهد. بر مبنای چنین دیدگاهی بناها؛ وسیله ای برای نیل به شادی، نشاط و سرزندگی می‌باشند. امروزه سرزندگی و نشاط از جمله حلقه های مفقوده در زندگی شهری است. این مساله بویژه در مورد طراحی پرورشگاه‌ها و مراکز مراقبتی و نگهداری کودکان و نوجوانان بیش از گذشته مطرح است. فضا با تمامی ویژگی‌هایش در شکل‌گیری شخصیت افراد و بطور خاص برای رشد کودکان نقش موثری ایفا می‌کند. امروزه اکثر ساختمان‌هایی که به عنوان مراکز نگهداری کودکان بی سرپرست مورد استفاده قرار می‌گیرند نه از لحاظ معماری و نه از لحاظ نوع فعالیت‌ها متناسب با نیازهای حقیقی کودکان نمی‌باشند. توجه به جنبه کمی ساماندهی فضا و نگاه تک بعدی به آن، سبب کاهش کیفیت اغلب فضاهای مراقبتی شده است. بدین ترتیب نیاز به بازنگری و توجه ویژه به طراحی فضاهای مراقبتی کودکان به عنوان فضاهای سکوتی و بستری برای رشد و پرورش این قشر آسیب‌پذیر ضرورت دارد.

تحقیقاتی که روانشناسان و علمای تعلیم و تربیت در مورد تشکیلات پرورشگاه‌ها و شیرخوارگاه‌ها به عمل آورده‌اند این حقیقت را روشن کرده است که هرچند در اغلب مؤسسات خیریه و شیرخوارگاه‌های دنیا مسئولین امر کلیه شرایط بهداشتی و ظاهری را به‌طور کامل رعایت کرده‌اند، با وجود این نقص روحی و خلاء درونی بزرگی در تمام اطفال پرورشگاه‌ها مشاهده شده است. این امر بیش از پیش علمای روانشناسی جهان را وادار به تجسس و تفحص در وضع روحی اطفال پرورشگاه‌ها، به‌خصوص کیفیت رشد ذهنی و عاطفی آنان، کرده است.

۱-۲- بیان مساله

یکی از مسایل بحرانی و عمده زمان کنونی، برقراری محیط فیزیکی و اجتماعی سالم و مناسب برای کودکان که بزرگترین منابع ملی هر جامعه هستند، می‌باشد. زیرا عواملی که موجب برهم زدن محیط زندگی کودک می‌شوند، می‌توانند سلامت روحی و جسمی وی را نیز تحت تاثیر قرار دهند. مشکلاتی از قبیل عملکرد نادرست خانواده، سوء رفتار، فقر، تک‌والدی، سوء مصرف مواد توسط والدین و بی سرپرستی از جمله این عوامل می‌باشند که در اغلب موارد منجر به سپردن کودکان به مراکز نگهداری شبانه روزی می‌شوند. از سوی دیگر ورود به مراکز نگهداری شبانه روزی و زندگی در این محیط نیز کودکان را در معرض مشکلات اجتماعی و روحی

فراوانی قرار می دهد. در پروژه ی حاضر سعی بر این است تا مفهوم سرزندگی و مولفه های شکل دهنده به این کیفیت محیطی در سرای کودکان بی سرپرست تبیین و شناسایی شده و متعاقب آن اصول و احکام طراحی منتج از آنها استخراج گردد. این پروژه تنها تحقیقی برای شناخت مسئله و در پس آن برخورد حسی با فضا نیست، بلکه هدف آن یافتن مطلوب ترین روش و سیستم با هدف کم کردن عواقب ناشی از بی سرپرستی، در بستر طرح یعنی ایران است.

سرزندگی یکی از مولفه های سازنده ی کیفیت طراحی یک محیط است. به عبارت دیگر سرزندگی به همراه شانزده کیفیت دیگر، یعنی کیفیت های خوانایی، شخصیت بصری، حسن زمان، غنای حسی، رنگ تعلق، آموزندگی، نفوذپذیری و حرکت، اختلاط کاربردی و فرم، همه شمول بودن، کیفیت عرصه های همگانی، آسایش اقلیمی، ایمنی و امنیت، انعطاف پذیری، همسازی با طبیعت، انرژی - کارایی و پاکیزگی محیطی - پدیده ای به نام کیفیت طراحی می آفریند. (گلکار، ۱۳۸۶). امروزه توجه صرف به جنبه کمی طراحی فضا و نگاه تک بعدی به آن، سبب کاهش کیفیت اغلب فضاها شده است (جعفری، ۱۳۸۹) به طوری که برخی از فضاها از عدم سرزندگی و پویایی لازم رنج می برند. این موضوع در بسیاری از موارد سبب می شود تا امنیت محیط دچار مخاطره شود، چرا که عدم وجود سرزندگی در فضا به افزایش رفتارهای ناهنجار کمک می نماید. بنابراین با ارتقاء کیفیت محیط و ایجاد سرزندگی در آن می توان مخاطبان بیشتری را به حضور در فضا تشویق نمود و بروز رفتارهای ناهنجار در محیط را افزایش داد.

محیط سرزنده سبب ارتقاء سطح تعاملات اجتماعی مطلوب، ایجاد فضایی جذاب، پرنشاط، پویا، دموکرات و راحت می شود. چنین فضایی علاوه به حضور افراد را در محیط افزایش می دهد و می تواند بر رشد و تکامل شخصیت افراد در محیط تاثیرگذار باشد. یک فضای با کیفیت و سرزنده، می تواند تعهدات افراد را در قبال یکدیگر به نمایش بگذارد. (جعفری، ۱۳۸۹). سخن گفتن از سرزندگی، سخن گفتن از ارتقاء کیفیت محیط است. بنابراین همواره محیط می تواند ابزاری مناسب جهت ایجاد سرزندگی محسوب می شود. در واقع عوامل محیطی می تواند سرزندگی را تسهیل بخشند. برخی از محیط ها در فرد ایجاد انگیزه می کنند. انگیزه ای که سبب حضور دو چندان افراد در فضا خواهد شد.

۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

بی سرپرستی، کلمه ای است که امروز تنها بار بدون سرپرست بودن را با خود حمل نمی کند، بلکه در پس آن تمامی ابعاد شخصیتی، رفتاری، روانی و اجتماعی شخص را زیر سوال می برد. در کتابی تحت عنوان کودکان فراموش شده که توسط شهریار شمس مستوفی تالیف شده است به موارد تکان دهنده ای در مورد کودکان ساکن پرورشگاه بر می خوریم. مصاحبه های متعددی که مولف با کودکان ساکن پرورشگاه و بزرگسالانی که در کودکی در پرورشگاه به سر می برده اند انجام داده، هشدار می است برای تمام مسئولان و دست اندرکاران امور کودکان بی سرپرست تا خود را در دنیای آرزوها و رویاهای این کودکان معصوم رها سازند. هشداردهنده ترین بخش این مصاحبه ها وقتی است که به جواب این سوال پرداخته می شود: «شبانه روزی چه جور جایی است؟» اما جواب ها: « محیط وحشتناکی که در آن عاطفه وجود ندارد. در شبانه روزی بچه ها با سن های مختلف کنار هم نگهداری می شوند. بارها از زندگی ناامید شدم و به فکر خودکشی افتادم.» و فرد دیگری

می گوید: «از بچگی آرزوی داشتن خانه را در سر می پروراندم اما حالا از خانه متنفرم برای اینکه پرورشگاهی ام.» (آریا شمس مستوفی، ۱۳۷۶). و این است غایت آرزوی این کودکان: داشتن خانه و خانواده. به اعتقاد جان لنگ مردم به وسیله هرآنچه که در محیط است ارتباط برقرار می کنند، همان قدر که طراحی محیط و مصالح تشکیل دهنده آن کانال های ارتباطی اعضای یک حلقه رفتاری را تشکیل می دهند، محیط ساخته شده نیز فرایندهای اجتماعی کودک را متأثر می سازد (لنگ، ۱۳۸۱). امروزه به دلایل گوناگون تامین نشاط، شادی و سرزندگی به یکی از دغدغه های اصلی نظام های مدیریت شهری به ویژه در کشورهای توسعه یافته تبدیل شده است. تامین سرزندگی به مثابه آرمانی مشروع در صدر بسیاری از اسناد رسمی به چشم می خورد که خود برخواسته از اهمیت سرزندگی است به مثابه هدف و وسیله (گلکار، ۱۳۸۶). معماری به عنوان رشته ای که کیفیت فضایی و محیط را برای ما تعریف می کند، قادر است تا با برخورد صحیح با موضوع و در نظر گرفتن شرایط استفاده کنندگان به ایده ای صحیح برسد و آن را در قالب طرحی مناسب اجرا کند. نشاط اجتماعی در جامعه امروزی یکی از نیازها و ضروریات است. افسردگی، بیماری های عصبی، بی حوصلگی، عدم ارتباط با دیگران و گوشه گیری، شاداب نبودن کودکان، احساس ناامیدی و بسیاری از موارد دیگر نتایجی می باشد که از عدم نشاط اجتماعی نشأت می گیرد (نوروزیان، ۱۳۹۲). نتایج پژوهش های انجام شده در گروه اجتماعی مرکز مطالعات استراتژیک نشان می دهد که ۳۰٪ مردم شهر تهران همیشه غمگین و افسرده (افسرده شدید) و ۲۸٪ آنها گاهی شاد و اوقات بیشتری غمگین (دارای افسردگی خفیف) هستند (نوروزیان، ۱۳۹۲).

۴-۱- اهداف تحقیق

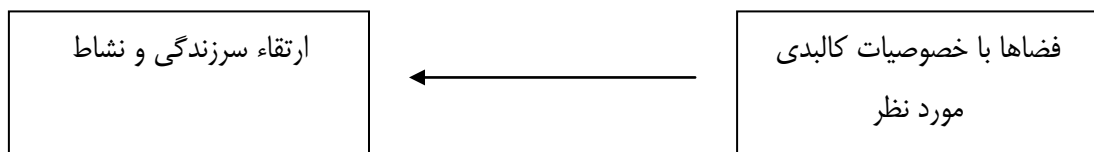
عواملی که ذکر شد، سبب گردید تا این پژوهش با هدف ارتقاء سرزندگی در سرای کودکان بی سرپرست توسط عوامل محیطی و با تکیه بر مطالعات ارزشمندانانه نظریه پردازان روانشناسان محیط انجام پذیرد. لازم به ذکر است که نقش محیط در ایجاد سرزندگی امری تعینی و جبری نیست و در این تحقیق بر آنیم تا فقط از طریق عوامل محیطی، سرزندگی را تبیین نماییم اما به طور قطع عوامل متعدد دیگری مانند قابلیت های مختلف افراد و ... بر این موضوع موثر می باشند.

این پژوهش در جستجوی راهی برای ایجاد فضایی با نشاط، شاداب و باطراوت برای کودکان بی سرپرست شهر تهران است. هدف اولیه این پژوهش، طراحی فضاهای بسته و باز مطلوب در سرای کودکان بی سرپرست در شهر تهران را شامل می شود. از آنجا که حضور منظم و فعال ماحصل وجود فضای مطلوب است، چرا که ارتقای حضور فعال، منجر به افزایش نشاط، شادابی و سرزندگی فضای سرای کودکان بی سرپرست می شود، در نتیجه افزایش حضورپذیری، برقراری تعاملات اجتماعی و دلبستگی به مکان اهداف اصلی این پژوهش است. برقراری تعاملات اجتماعی در فضاهای مجتمع و امدار وجود فضاهای متنوع، جذاب و مناسب است که در نتیجه تامین نشاط و سرزندگی در آن نهفته است.

نیل به هدف اصلی پژوهش، رسیدن به اهداف خرد را نیز طلب می نماید. حضور بیشتر و موثر افراد در فضا، امکان گسترش برخی از عملکردهای مجموعه به محله، افزایش حضور استفاده کنندگان با افزایش حس امنیت، ارتباط با طبیعت و ... از دیگر اهداف این پژوهش است.

۵-۱- سوالات و فرضیه های تحقیق

در مراکز نگهداری از کودکان بی سرپرست واقع در شهر تهران، به دلیل عدم وجود فضاهای پاسخگو برای فعالیت های مشترک و عملکردهای اجتماعی و طراحی فضاها به مثابه فضاهای خوابگاهی، اداری و رسمی، تعلق کودکان نسبت به فضا کاهش یافته و کاهش حس تعلق به مکان باعث گردیده تا این فضاها، عنصر نشاط و سرزندگی را نداشته باشند. وجود فضاهای پاسخگو برای رویدادهای اجتماعی و فعالیت های مشترک افراد در فضاهای باز مجتمع، پتانسیل جذب و حضور افراد را افزایش می دهد. افراد مختلف (کودکان، نوجوانان، جوانان و بزرگسالان) با حضور خود به دلپذیر بودن و سرزنده بودن فضاهای سرای کودکان بی سرپرست کمک می نمایند. جهت نیل به این اهداف، وجود کیفیات و خصوصیات فضایی از قبیل: عوامل طبیعی، ایمنی و امنیت، خوانایی، مسیریابی آسان، جذابیت های بصری، مقیاس انسانی ضرورت دارد.

تصویر ۱-۱- دیاگرام فرضیه های تحقیق

طراحی فضاهای باز و بسته میزان حضور افراد در فضای سرای کودکان بی سرپرست را از طریق تاثیر آن بر محیط اجتماعی سرای کودکان بی سرپرست تحت تاثیر قرار می دهد که وسعت و ماهیت ارتباطات اجتماعی میان افراد و همچنین سرزندگی را در بر می گیرد. از آنجایی که عدم وجود فضاهای پاسخگو در پرورشگاه های تهران بخشی از مشکل است، در نتیجه رویکرد جدید برای طراحی سرای کودکان بی سرپرست می تواند بخشی از راه حل آن باشد. پتانسیل این رویکرد به سوالات اساسی زیر بستگی دارد:

آیا ارتقا حس تعلق نسبت به مکان می تواند سبب ارتقاء سرزندگی فضاهای سرای کودکان بی سرپرست شود؟

ارتباط با طبیعت می تواند سبب ارتقاء سرزندگی فضاهای سرای کودکان بی سرپرست شود؟

آیا افزایش تعاملات اجتماعی می تواند سبب ارتقاء سرزندگی فضاهای سرای کودکان بی سرپرست شود؟

آیا ارتقاء کیفیت محیط می تواند سبب ارتقاء سرزندگی فضاهای سرای کودکان بی سرپرست شود؟

آیا ارتقاء ایمنی و امنیت محیط می تواند سبب ارتقاء سرزندگی فضاهای سرای کودکان بی سرپرست شود؟

فصل دوم

مروری بر ادبیات موضوع